

NGHỆ THUẬT MÚA DÂN TỘC H'MÔNG TRONG VĂN HOÁ DÂN GIAN VÙNG TÂY BẮC

Phạm Thị Ngọc Huệ*, Hoàng Thanh Tú

Trường Đại Học Khánh Hòa

Thông tin chung:

Ngày nhận bài: 15/01/2025

Ngày phản biện: 18/01/2025

Ngày duyệt đăng: 10/03/2025

*Tác giả chính:

phamthingochue@ukh.edu.vn

DOI:

<https://doi.org/10.70879/FGvedrCQI>

Title:

*H'mong ethnic dance art in the
northwestern folklore*

Từ khóa:

*Múa H'Mông, văn hóa dân gian,
Tây Bắc, nghệ thuật truyền thống*

Keywords:

*H'mong dance, folklore, Northwest,
traditional art.*

TÓM TẮT: Nghệ thuật múa trong văn hóa dân gian của dân tộc H'Mông ở Tây Bắc là một phần không thể thiếu trong đời sống văn hóa và tâm linh của cộng đồng. Các điệu múa như múa khèn, múa sênh tiền phản ánh bản sắc văn hóa đặc trưng, là phương tiện truyền tải các giá trị tinh thần, tín ngưỡng và sự gắn kết cộng đồng. Thông qua nghiên cứu các loại hình múa truyền thống của dân tộc H'Mông, bài viết làm rõ vai trò của múa trong các nghi lễ, lễ hội và sinh hoạt cộng đồng, từ đó nhấn mạnh ý nghĩa của múa trong việc bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa dân tộc. Đồng thời, bài viết cũng đề cập đến các thách thức trong quá trình bảo tồn nghệ thuật múa trước tác động của hiện đại hóa và đề xuất một số giải pháp để giữ gìn nét đẹp văn hóa này.

ABSTRACT: The art of dance in the folklore of the H'Mong people in the Northwest is an integral part of the cultural and spiritual life of the community. The dances such as the dance, the dance of the money reflect the typical cultural identity, which is the means to transmit the spiritual values, beliefs and community cohesion. Through the study of traditional dance of H'Mong people, the article clarifies the role of dance in rituals, festivals and community activities, thereby emphasizing the meaning of dance in conservation and promote national cultural values. At the same time, the article also refers to the challenges in the process of conservation of dance art before the impact of modernization and propose some solutions to preserve this cultural beauty.

1. Giới thiệu vấn đề nghiên cứu

Trong bức tranh đa dạng của văn hóa các dân tộc thiểu số ở Việt Nam, người H'Mông được biết đến như một trong những tộc người có bản sắc văn hóa độc đáo và phong phú tại khu vực Tây Bắc. Sinh sống chủ yếu tại các tỉnh như Hà Giang, Lào Cai, Yên Bái, Lai Châu và Sơn La, người H'Mông đã góp phần tạo nên sự đa dạng về văn hóa tộc người và lưu giữ những giá trị văn hóa truyền thống

đặc sắc, trong đó nghệ thuật múa dân gian đóng vai trò đặc biệt quan trọng.

Nghệ thuật múa dân gian H'Mông không đơn thuần là hoạt động giải trí hay biểu diễn nghệ thuật, mà còn là phương tiện giao tiếp văn hóa, là ngôn ngữ kể chuyện không lời về đời sống tinh thần, tín ngưỡng và khát vọng của cộng đồng. Qua từng động tác, điệu múa, trang phục và âm nhạc đệm, nghệ thuật múa H'Mông phản ánh sinh động đời sống văn hóa - xã hội, những giá trị tâm linh và thẩm

mỹ được kết tinh qua nhiều thế hệ. Đặc biệt, múa khèn - một trong những điệu múa tiêu biểu của người H'Mông - đã được UNESCO công nhận là di sản văn hóa phi vật thể đại diện của nhân loại, khẳng định giá trị văn hóa độc đáo của loại hình nghệ thuật này.

Tuy nhiên, trong bối cảnh toàn cầu hóa và hiện đại hóa hiện nay, nghệ thuật múa dân gian H'Mông đang đứng trước nhiều thách thức trong việc bảo tồn và phát huy. Sự xâm nhập của các loại hình giải trí hiện đại, xu hướng đô thị hóa và biến đổi về lối sống đang tác động mạnh mẽ đến việc lưu truyền và thực hành các điệu múa truyền thống. Thực tế đặt ra yêu cầu cấp thiết trong việc nghiên cứu, tìm hiểu và ghi chép lại một cách có hệ thống về nghệ thuật múa dân gian H'Mông, nhằm bảo tồn di sản văn hóa quý giá này, góp phần phát huy các giá trị văn hóa truyền thống trong đời sống đương đại.

2. Cơ sở lý thuyết và phương pháp nghiên cứu

2.1. Cơ sở lý thuyết

Trên cơ sở nghiên cứu nghệ thuật múa dân gian của dân tộc H'Mông tại khu vực Tây Bắc, nội dung phân tích tập trung vào các yếu tố cấu thành đặc trưng như động tác múa, nhạc cụ, trang phục, không gian biểu diễn và giá trị văn hóa - tâm linh của các điệu múa. Điều này không chỉ giúp hiểu rõ hơn về bản chất và ý nghĩa của nghệ thuật múa H'Mông mà còn cung cấp cơ sở khoa học để bảo tồn và phát triển các giá trị truyền thống.

Việc lựa chọn đúng loại hình múa, ví dụ như múa khèn, múa sênh tiền hay múa ô, không chỉ giúp nâng cao kỹ năng biểu diễn mà còn tạo cơ hội thuận lợi để người học tiếp cận sâu hơn với bản sắc văn hóa độc đáo của dân tộc H'Mông. Sự kết hợp hài hòa giữa yếu tố nghệ thuật và ý nghĩa văn hóa của từng điệu múa sẽ góp phần quan trọng vào việc bảo tồn di sản văn hóa phi vật thể và tăng

cường nhận thức cộng đồng về giá trị văn hóa truyền thống.

2.2. Phương pháp nghiên cứu

Phương pháp nghiên cứu bao gồm việc phân tích các yếu tố kỹ thuật trong nghệ thuật múa dân gian của dân tộc H'Mông, như động tác, nhịp điệu, sự kết hợp giữa vũ đạo và âm nhạc, cùng vai trò của trang phục trong việc tạo nên giá trị thẩm mỹ và biểu cảm. Việc này cho phép đánh giá đúng nét đặc trưng của từng điệu múa và đưa ra các giải pháp cụ thể nhằm bảo tồn và phát huy nghệ thuật múa H'Mông một cách bền vững.

Bên cạnh đó, việc phỏng vấn các nghệ nhân và những người am hiểu văn hóa H'Mông cung cấp cái nhìn sâu sắc hơn về thực tiễn lưu truyền và biểu diễn các điệu múa trong đời sống cộng đồng. Những thông tin thu thập được giúp tổng hợp kinh nghiệm, đồng thời đề xuất các phương pháp bảo tồn và giáo dục phù hợp, góp phần giữ gìn giá trị văn hóa độc đáo của loại hình nghệ thuật này.

3. Kết quả và thảo luận

3.1. Đặc điểm văn hóa dân gian dân tộc H'Mông

Dân tộc H'Mông là một trong những nhóm dân tộc thiểu số lớn tại Việt Nam, nổi bật với nền văn hóa dân gian phong phú và đa dạng, phản ánh sâu sắc đời sống, tín ngưỡng và tập quán truyền thống của họ. Tiếng H'Mông thuộc nhóm ngôn ngữ H'Mông-Dao trong hệ ngôn ngữ Nam Á, với sự đa dạng được phân chia theo đặc điểm trang phục và ngữ âm, bao gồm các nhóm như H'Mông Trắng, H'Mông Đen, H'Mông Hoa và H'Mông Xanh.

Trang phục truyền thống của người H'Mông mang đậm dấu ấn văn hóa, được chế tác thủ công với hoa văn tinh xảo và màu sắc đặc trưng. Phụ nữ H'Mông thường mặc váy xòe rộng, áo thêu tỉ mỉ và kết hợp với các phụ kiện bằng bạc như khuyên tai, vòng cổ và

vòng tay. Nghề dệt vải lanh truyền thống không chỉ thể hiện sự khéo léo mà còn là minh chứng cho óc thẩm mỹ độc đáo của họ [5].

Về tín ngưỡng, người H'Mông có hệ thống niềm tin phong phú, thờ cúng tổ tiên và các thần linh như thần tài, thần cột nhà và thần cửa. Từ khi sinh ra đến khi qua đời, mỗi cá nhân đều trải qua các nghi lễ truyền thống như lễ đặt tên, lễ cưới và tang ma, thể hiện sự gắn kết giữa người sống và người đã khuất, đồng thời duy trì các giá trị đạo đức và tâm linh [1].

Nghệ thuật và âm nhạc là một phần không thể thiếu trong đời sống người H'Mông. Các loại nhạc cụ truyền thống như khèn, kèn lá và đàn môi không chỉ phục vụ nhu cầu giải trí mà còn được sử dụng trong các nghi lễ, lễ hội. Đặc biệt, khèn H'Mông mang ý nghĩa biểu tượng, là phương tiện thể hiện cảm xúc và gắn kết cộng đồng. Bên cạnh đó, dân ca H'Mông với nội dung phong phú và âm điệu độc đáo đã góp phần tạo nên sắc thái văn hóa đặc trưng [4].

Lễ hội truyền thống của người H'Mông, như lễ hội Gầu Tào, lễ cúng rừng và lễ cúng cơm mới, là dịp để cộng đồng tụ họp, giao lưu và thể hiện bản sắc qua các điệu múa, bài hát và trò chơi dân gian. Những lễ hội này không chỉ mang ý nghĩa tín ngưỡng mà còn góp phần bảo tồn và lan tỏa nét đẹp văn hóa dân tộc [1].

Kết cấu xã hội của người H'Mông được tổ chức theo dòng họ, với các quy định và tín hiệu riêng, mang tính cộng đồng cao. Những người cùng họ được xem như anh em ruột thịt, không được phép kết hôn với nhau. Gia đình H'Mông thường sống quần tụ trong các bản làng, nơi lối sống giản dị, giàu tình cảm và sự đoàn kết được gìn giữ [1].

3.2. Các điệu múa truyền thống của dân tộc H'Mông

Nghệ thuật múa truyền thống của dân tộc H'Mông là biểu tượng đặc sắc của đời sống văn hóa, phản ánh sự phong phú và đa dạng trong các giá trị truyền thống của cộng đồng. Các điệu múa không chỉ đơn thuần là biểu diễn nghệ thuật mà còn là phương tiện truyền tải các thông điệp tâm linh, tín ngưỡng và sự gắn kết cộng đồng. Trong số đó, múa khèn (Tang quây) là điệu múa nghệ thuật nổi bật nhất, gắn liền với các nghi lễ quan trọng và lễ hội.

Múa khèn thường do nam giới thực hiện, với các động tác mạnh mẽ, linh hoạt như nhảy đưa chân, quay đổi chỗ, lăn nghiêng, lăn ngửa, và múa ngòi xỏm. Âm thanh của khèn – một loại nhạc cụ làm từ gỗ và ống trúc – hòa quyện với các động tác tạo nên không gian nghệ thuật vừa uyển chuyển vừa mạnh mẽ. Điệu múa khèn không chỉ thể hiện kỹ năng của người biểu diễn mà còn mang ý nghĩa tâm linh sâu sắc, đặc biệt trong các nghi lễ tiễn biệt người đã khuất, nơi khèn được coi như lời dẫn đường linh thiêng [3].

Hình 1. Múa khèn

Ngoài múa khèn, múa sênh tiền cũng là một điệu múa đặc trưng của người H'Mông. Điệu múa này sử dụng gậy trúc được đục lỗ xâu đồng xu, tạo âm thanh leng keng độc đáo khi người múa di chuyển. Múa sênh tiền thường xuất hiện trong các lễ hội mùa xuân hoặc dịp mừng mùa màng, thể hiện niềm vui và tinh thần đoàn kết. Các động tác của múa

sênh tiền, dù đơn giản, vẫn rất nhịp nhàng và mang tính biểu tượng cao, gợi lên không khí tươi vui và hài hòa của cộng đồng [2].

Hình 2. Múa sênh tiền

Bên cạnh đó, múa ô – hay múa dù – là một điệu múa nhẹ nhàng và duyên dáng, thường được thực hiện bởi các cô gái H'Mông.

Hình 3. Múa ô

Chiếc ô truyền thống, với màu sắc sặc sỡ, được sử dụng như đạo cụ chính, tạo nên vẻ đẹp thẩm mỹ cho điệu múa. Các động tác múa ô uyển chuyển không chỉ làm nổi bật nét duyên dáng của người biểu diễn mà còn gửi gắm những mong ước về mưa thuận gió hòa, cuộc sống ấm no và hạnh phúc.

Một điệu múa nghệ thuật khác không thể bỏ qua là múa kéo nhị. Đây là sự kết hợp độc đáo giữa âm nhạc và vũ đạo, nơi người biểu diễn vừa chơi đàn nhị – một loại nhạc cụ hai dây truyền thống – vừa thực hiện các động tác múa mềm mại, nhịp nhàng.

Hình 4. Múa kéo nhị

Điệu múa này thường kể lại những câu chuyện cổ tích, truyền thuyết hoặc ca ngợi các giá trị tốt đẹp trong cuộc sống. Người múa phải thể hiện sự khéo léo, đồng thời truyền tải cảm xúc qua cả âm nhạc lẫn chuyển động cơ thể.

Những điệu múa truyền thống này không chỉ phản ánh đời sống văn hóa phong phú của dân tộc H'Mông mà còn mang ý nghĩa lịch sử và tinh thần sâu sắc. Chúng là kho báu văn hóa độc đáo, vừa bảo tồn những giá trị truyền thống vừa tạo dấu ấn đặc biệt trong nền văn hóa Việt Nam.

3.3. Ý nghĩa của múa trong văn hóa H'Mông

Nghệ thuật múa giữ một vị trí vô cùng quan trọng trong đời sống văn hóa của người H'Mông, thể hiện sâu sắc bản sắc dân tộc và tinh thần cộng đồng. Mỗi điệu múa không chỉ là hình thức giải trí mà còn mang những ý nghĩa tâm linh, xã hội và nhân văn sâu sắc.

Trước hết, múa khèn là biểu tượng văn hóa đặc trưng của người H'Mông. Âm thanh của khèn và những động tác múa điều luyện không chỉ để giải trí mà còn là phương tiện kết nối giữa thế giới hiện hữu và thế giới tâm linh. Trong các nghi lễ tang ma, tiếng khèn dẫn dắt linh hồn người đã khuất trở về với tổ tiên, đảm bảo họ có một hành trình an lành về cõi vĩnh hằng. Người H'Mông tin rằng, nếu không có tiếng khèn, linh hồn sẽ không thể tìm thấy đường về với tổ tiên. Bên cạnh đó,

múa khèn thể hiện tính cố kết cộng đồng và tinh thần đoàn kết trong đời sống xã hội. Tiếng khèn ngấm sâu vào tâm hồn người H'Mông, thân quen như những món ăn truyền thống đã gắn bó với họ từ lúc sinh ra. Các bài biểu diễn múa khèn thường mang nội dung vui nhộn, chúc tụng và mời bạn bè cùng tụ họp, vui chơi, góp phần gắn kết tình bạn, tình yêu và tình làng xóm

Ngoài ra, múa sênh tiền là một phần không thể thiếu trong các lễ hội và sinh hoạt cộng đồng của người H'Mông. Điệu múa thể hiện tư duy sáng tạo và sự khéo léo trong việc chế tạo nhạc cụ và bài múa. Múa sênh tiền và cây gậy sênh tiền gắn bó sâu đậm trong đời sống của đồng bào dân tộc H'Mông Tây Bắc, tạo nên những âm hưởng sâu lắng, gọi lên sắc màu văn hóa truyền thống của mảnh đất và con người nơi đây

Bên cạnh đó, múa còn là phương tiện để người H'Mông thể hiện tình cảm và giao lưu trong cộng đồng. Trong các dịp lễ hội, nam nữ thanh niên thường sử dụng tiếng khèn và điệu múa để bày tỏ tình cảm, tìm kiếm bạn đời. Tiếng khèn và những bước múa trở thành ngôn ngữ tình yêu, giúp họ kết nối và hiểu nhau hơn

Để hiểu rõ hơn về ý nghĩa và vai trò của múa trong đời sống người H'Mông, chúng tôi đã có dịp phỏng vấn một số nghệ nhân và những người am hiểu văn hóa H'Mông. Nghệ nhân Giàng A Páo (67 tuổi, xã Tả Phìn, huyện Sapa, tỉnh Lào Cai), một bậc thầy về khèn H'Mông, chia sẻ: *“Khèn không chỉ là nhạc cụ mà còn là linh hồn của người H'Mông. Qua tiếng khèn và những điệu múa, chúng tôi kể lại những câu chuyện của tổ tiên, thể hiện niềm vui, nỗi buồn và cả ước mơ của cộng đồng mình.”* Bà Thào Thị Dở (60 tuổi, tại xã Pà Cò, huyện Mai Châu, tỉnh Hòa Bình), một người gắn bó với múa sênh tiền hơn 30 năm, cho biết: *“Mỗi lần biểu diễn múa sênh tiền, tôi cảm thấy như được hòa mình vào dòng chảy văn hóa của dân tộc. Điệu múa này không chỉ là một màn trình diễn mà còn là*

cách chúng tôi tri ân thiên nhiên, tổ tiên và những giá trị văn hóa cha ông để lại.”

Nhìn chung, nghệ thuật múa trong văn hóa H'Mông không chỉ là hình thức nghệ thuật biểu diễn mà còn chứa đựng những giá trị tinh thần, xã hội và nhân văn sâu sắc, phản ánh đời sống tâm linh phong phú, tinh thần đoàn kết và tình yêu cuộc sống của người H'Mông, góp phần duy trì và phát huy bản sắc văn hóa độc đáo của dân tộc.

3.4. Thách thức trong quá trình bảo tồn nghệ thuật múa H'Mông

Nghệ thuật múa H'Mông đóng vai trò quan trọng trong đời sống văn hóa của cộng đồng, nhưng hiện nay đang phải đối mặt với nhiều thách thức trong bối cảnh hiện đại hóa:

Sự thay đổi lối sống của thế hệ trẻ: Trong thời kỳ công nghiệp hóa và đô thị hóa, nhiều thanh niên H'Mông rời quê hương để học tập, làm việc tại các thành phố lớn. Điều này khiến họ ít có cơ hội tham gia vào các hoạt động văn hóa truyền thống, dẫn đến sự mai một của nghệ thuật múa trong cộng đồng.

Sự tác động của các loại hình giải trí hiện đại: Các phương tiện truyền thông, âm nhạc và vũ đạo hiện đại đang dần chiếm ưu thế, làm giảm sự quan tâm của giới trẻ đối với nghệ thuật múa dân gian truyền thống.

Thiếu cơ chế bảo tồn hiệu quả: Việc truyền dạy và bảo tồn múa H'Mông chủ yếu phụ thuộc vào các nghệ nhân và các dịp lễ hội truyền thống. Tuy nhiên, số lượng nghệ nhân am hiểu sâu sắc về nghệ thuật này ngày càng giảm, do tuổi tác và thiếu lớp kế cận.

Thiếu sự hỗ trợ về chính sách và nguồn lực: Các chương trình hỗ trợ bảo tồn văn hóa chưa thực sự hiệu quả, thiếu sự đầu tư đồng bộ về tài chính, cơ sở vật chất và nhân lực để gìn giữ nghệ thuật múa H'Mông.

3.5. Giải pháp bảo tồn và phát huy nghệ thuật múa H'Mông

Trước những thách thức trên, cần có các giải pháp thiết thực nhằm bảo tồn và phát huy nghệ thuật múa H'Mông:

Tăng cường giáo dục và truyền dạy: Đưa nghệ thuật múa H'Mông vào chương trình

giảng dạy tại các trường học khu vực có đông người H'Mông sinh sống. Bên cạnh đó, việc tổ chức các lớp học múa miễn phí do nghệ nhân hướng dẫn sẽ giúp thế hệ trẻ hiểu và trân trọng hơn giá trị văn hóa truyền thống.

Phát triển các sân chơi văn hóa: Xây dựng và duy trì các câu lạc bộ múa H'Mông tại địa phương, tổ chức các cuộc thi, lễ hội nhằm tạo cơ hội cho người dân, đặc biệt là giới trẻ, tham gia và biểu diễn.

Ứng dụng công nghệ trong bảo tồn: Ghi chép, số hóa và lưu trữ các tư liệu về nghệ thuật múa H'Mông dưới dạng video, tài liệu hướng dẫn, sách điện tử để giúp phổ biến rộng rãi hơn.

Hỗ trợ từ chính quyền và tổ chức văn hóa: Cần có chính sách hỗ trợ nghệ nhân truyền dạy, phát triển các chương trình bảo tồn nghệ thuật múa H'Mông trong chiến lược bảo tồn văn hóa phi vật thể của quốc gia.

Kết hợp du lịch văn hóa: Nghệ thuật múa H'Mông có thể trở thành một phần quan trọng của du lịch văn hóa, giúp quảng bá rộng rãi và tạo động lực để bảo tồn loại hình nghệ thuật này.

4. Kết luận

Nghệ thuật múa trong văn hóa dân gian của dân tộc H'Mông tại Tây Bắc là minh chứng rõ nét cho sự phong phú và đa dạng của đời sống văn hóa các dân tộc thiểu số ở Việt Nam. Không chỉ mang giá trị thẩm mỹ và giải trí, nghệ thuật múa còn phản ánh sâu sắc đời sống tâm linh, tín ngưỡng và sự gắn kết cộng đồng của người H'Mông. Các điệu múa tiêu biểu như múa khèn, múa sênh tiền, múa ô hay múa kéo nhị đã được hun đúc qua nhiều thế hệ, chứa đựng những câu chuyện về đời sống lao động, những khát vọng về một cuộc sống an lành, và cả sự tôn vinh vẻ đẹp văn hóa truyền thống. Những động tác múa, kết hợp với âm nhạc dân gian, đã trở thành ngôn ngữ đặc biệt giúp người H'Mông truyền tải cảm xúc, giữ gìn các giá trị văn hóa cốt lõi và kết nối giữa thế giới hữu hình với thế giới tâm linh.

Tuy nhiên, trong bối cảnh hiện đại hóa và toàn cầu hóa, nghệ thuật múa H'Mông đang phải đối mặt với nhiều thách thức, từ sự mai một do sự xâm nhập của các loại hình giải trí hiện đại đến việc thay đổi lối sống của thế hệ trẻ. Những thay đổi này đòi hỏi sự nỗ lực không ngừng trong việc bảo tồn và phát huy giá trị của loại hình nghệ thuật độc đáo này. Việc nghiên cứu, ghi chép và phổ biến nghệ thuật múa không chỉ giúp lưu giữ di sản quý báu mà còn góp phần đưa văn hóa H'Mông trở thành một nguồn lực quan trọng trong việc thúc đẩy du lịch và phát triển văn hóa bền vững.

Tài liệu tham khảo

1. Nguyệt Anh (2022), “*Nét đẹp trong phong tục, tập quán văn hóa của người Mông*”, <https://baodantoc.vn> (truy cập ngày 30-12-2024)
2. Cổng thông tin điện tử tỉnh Yên Bái (2019), “*Dân ca – Dân vũ của người Mông*”, <https://dulich.yenbai.gov.vn>, (truy cập ngày 30-12-2024).
3. Hoàng Phúc (2024), “*Nghệ thuật Múa khèn của người Mông*”, <https://dsvh.gov.vn>, (truy cập ngày 30-12-2024)
4. Thảo Nguyên (2022), “*Nét đặc trưng trong dân ca dân tộc Mông*”, <https://baosonla.vn>, (truy cập ngày 30-12-2024)
5. Nguyễn Thị Kim Voanh (2017), “*Vài nét về văn hóa của dân tộc H'mông ở Việt Nam*”, <https://baotangphunu.com> (truy cập ngày 30-12-2024)